

САНА ОЛОХ

2021 сыл
Тохсунньу
19 күнэ
оптуорунньук
№ 3
(11756)

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • [sanaoloh](http://sanaoloh.ru)

оптуорунньук тохсунньу 19 > аһаҕас тохсунньу 20 > чаппар тохсунньу 21 > бэртэнэ тохсунньу 22 > субуота тохсунньу 23 > баскыйыанна тохсунньу 24 > бэлидизинньик тохсунньу 25

— НОВОСТИ РЕСПУБЛИКИ —

— УЛУУСКА — БУ КҮННЭРГЭ —

Готовы к массовой вакцинации

Медицинские организации Якутии готовы к массовой вакцинации от новой коронавирусной инфекции. Сегодня уже развернуто 39 пунктов, организовано 128 вакцинальных бригад. Об этом сообщили на очередном заседании оперативного штаба республики.

Айсен Николаев 18 января провел очередное заседание оперативного штаба республики. Глава Якутии оценил текущую эпидемиологическую ситуацию и проверил готовность к массовой вакцинации от коронавируса. Наиболее сложной ситуация остается в Якутске, Алдане, Нерюнгри, Ленске, Мирном, Вилюйске. Больше заболевших стало в Хангаласском районе.

Айсен Николаев выразил обеспокоенность количеством тяжелых больных. Их, отметил глава, не становится меньше. На сегодня в реанимации находится 51 человек, из них 8 – на аппаратах ИВЛ, 43 – на кислородной поддержке. Медицинские работники продолжают принимать все усилия для того, чтобы снизить их количество.

«Ситуация за прошедшую неделю несколько ухудшилась. В ряде районов выявлялось большое количество заболевших. Эта негативная тенденция не должна усиливаться, мы должны ее остановить», – сказал глава.

Основное внимание на заседании оперативного штаба уделили вакцине от коронавируса, которую в Якутии на этой неделе начнут получать массово.

Вице-премьер республики Ольга Балабкина проинформировала, что вакцинация, кроме Якутска, сегодня проводится в 13 районах. В Якутии остается еще свыше 2 тысяч доз. В ближайшее время ожидается поставка новой партии – 22 тысячи доз.

Как добавила Елена Борисова, министр здравоохранения, вакцинальные кабинеты готовы в 39 медицинских организациях. Пролуская способность этих кабинетов составляет 2248 человек, при необходимости объем может быть увеличен. Организовано 128 вакцинальных бригад, которые могут выйти в двух-трехсменном режиме, сообщила глава ведомства.

Пресс-служба Главы Республики Саха (Якутия) и Правительства Республики Саха (Якутия)
Фотографии Андрея Сорокина, ЯСИА.

Билсээччи, сэнээрээччи элбиир

Быйыл күһүннүтүн улууспутугар тыа хаһаайыстыбатын сайыннарыга туһуламмыт агенство үлэтир. Бу агенство тэриллэтин, үлэтин Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана Айсен Николаев билсэн биһирээбитэ. Агенство иһинэн ИТ киин тэриллэн үлэтин саҕалаата.

Үлэтир дьизлэрэ-уоттара "Мичил" уһуйаан урукку сана куортулугар баар. Итиннэ тийээн көрөн-истэн, үлэһэрин билиһитит. Истэри-тастары олус тупсабай тыа аныгы матырыйаалынан бүрүллүбүт, сырдык-ыраас хонтуора эбит. Элбэх хостоох, барыта тус-туһунан аналлаахтар.

Агенство салайааччыта Василий Хомподоев 4 сүрүн хайысханан үлэлиэхтээхтэрин — финансово-экономической, бухгалтерской учуот уонна аудит, юридической-правовой, информационной-технической диэн билиһиннэрэн туран, тыа хаһаайыстыбатын сайыннарыга быйыл сана сокуон кирибитинэн, дьоммутугар-сэргэбитигэр көмөлөһөргө баһаммит диэтэ. Нэһиликтэринэн, биридчилээн дьонно агенство үлэтин билиһиннэрбиттэрин, бу күннэргэ ыйыталааһын, субэлээччи элбээбитин этэр.

ИТ киин салайааччыта Иннокентий Бекянов үлэтир дьизлэрин тупсаран онорууга элбэх субуотунньуктар тэриллэбиттэрин, анал хостору оноргообуттарын эттэ. Өрөспүүбүлүкэбит сибээскэ уонна аныгы технологияларга министиэристибэтин үбүлээһинин 2018 сылтан туруорсан, көмүскээн, ситиһэн, бу аныгы ирдэбилгэ эппизиттир оборудуваниелары ылбыттар. Улуус салалталара бу хайысхага олус улахан үлэни ыттан бу киин тэрилиннэ. Дьиз-уот көстөн, өрөспүүбүлүкэбэ биир бастаһынан үлэлээн эрэр. Үс үлэһиттээх. Киин үлэтин бырабыыталыстыба бэрэссэдээтэлэ Андрей Тарасенко Чурапчыга кэлэ сылдьан билсэбитэ, эмиэ олус биһирээбитэ.

Бары хайысхага цифровизация күүскэ кириэн эрэр. Отчуоттар, былааннар, араас докумуоннар көмпүүтэр нөҥүө ончуллулар. Тыа хаһаайыстыбатын сайыннарыга сана сокуон кириитинэн, бу хайысхага үлэлээччилэргэ көмөлөһөр сыалтан кииннэ хас биридди бородууксуйаны оноргоочуларга киинлэр даннайдарын киллэрэн туран, бааза оноруллуоҕа. Билигин „Чеккин харыстаа“, („Сохрани чек“) диэн мобильнай сыһыары киллэрилиннэ. Маны туһанарга мобильнай төлөпүөтүгэ тыа хаһаайыстыбатын үлэлэригэр анаан ылбыт табардарын, атын араас ороскуоттарыгар чектэрин төлөпүөтүгэр түһэрэн кииннэ ыйытталар, ол тус баазага (файлга) муньуулан иһэр. Ити ороскуоту түмүргэ, отчуоту онорго туһалаах буолуоҕа.

Билигин киини кытары Онлайн карунунэн сибээс баар. Тыа хаһаайыстыбатын исписэлиһтэригэр муньуах буолуоҕа. Сыгыһыттар үлэни ырытыһыаҕа, эмиэ бу киин нөҥүө түмсэн субэлэһиһэ сайаапкаларын түһэрдилэр.

ИТ киин үлэтин ити курдук саҕалаата. Бу күннэргэ билсээччи, сэнээрээччи элбээтэ.

Алексей СЛЕПЦОВ.

Якутия – лучший в ДФО по итогам 1 конкурса Фонда президентских грантов!

14 января определены победители 1 конкурса 2021 года Фонда Президентских грантов по итогам которого наш регион установил новый рекорд по количеству победителей и сумме привлеченных средств, заняв лидирующую позицию среди субъектов Дальневосточного Федерального округа.

Заявки на конкурс принимались с 1 сентября по 15 октября 2020 года, всего было подано более 10 тысяч проектов со всех регионов страны. По результатам независимой экспертизы Фондом поддержано 2000 проектов на общую сумму 4,2 млрд. рублей. Реализация поддержанных проектов начнется с 1 февраля 2021 года.

Социально ориентированными некоммерческими организациями нашей республики на конкурс было подано 132 заявки из 22 муниципальных районов/городских округов, в том числе из 4 арктических районов (Абыйский, Верхнеколымский, Верхоянский, Жиганский). По итогам независимой экспертизы победителями признаны 32 проекта, общая сумма привлеченных средств в республику составила более 40 млн. рублей.

В разрезе муниципальных районов/городских округов заявки были поданы от 22 муниципальных районов и городских округов, что на 4 органов местного самоуправления больше, чем в аналогичном конкурсе предыдущего года.

Наиболее активными по подготовке и подаче заявок являются:

Горный район 23 заявки;
Кобяйский, Мирнинский районы по 6 заявок;
Нерюнгринский район 5 заявок;
Хангаласский район 4 заявки;
Чурапчинский, Мегино-Кангаласский районы по 3 заявки;
Абыйский, Амгинский, Таттинский, Усть-Майский районы по 2 заявки.

Наибольшее количество проектов поддержано по направлениям:

Охрана здоровья граждан, пропаганда здорового образа жизни, Поддержка проектов в области культуры и искусства по 6 проектов;

Охрана окружающей среды и защита животных, Укрепление межнационального и межрелигиозного согласия по 4 проекта.

Сохранение исторической памяти, Социальное обслуживание, социальная поддержка и защита граждан по 3 проекта.

Отрадно, что поддержку Фонда получили проекты, направленные на борьбу с пандемией коронавирусной инфекции.

Например, социальный проект "Тележка Добра в Якутии" Автономной некоммерческой организации "Спортивно-культурный центр "Арена 31" направлен нуждающимся в адресной помощи в условиях пандемии. Волонтеры производят сбор продуктов и доставляют их до пожилых людей в возрасте 65+, вынужденных оставаться дома на самоизоляции, по городу Якутску и близлежащим улусам (районам) Республики Саха (Якутия). Штаб начал работу в апреле 2020 года в рамках общероссийской акции взаимопомощи #МыВместе. Данный проект получил поддержку Фонда в размере 2 млн. 995 тыс. рублей.

Проект общественной организации по социальной поддержке малообеспеченных граждан города Якутска "Графский берег" направленный на оказание помощи малообеспеченным многодетным семьям, одиноким людям преклонного возраста и одиноким инвалидам получил поддержку в размере 2 млн. 996 тыс. рублей.

Также стоит отметить, проект Региональной общественной организации "Школа первой помощи Республики Саха (Якутия)" по обучению основным навыкам первой помощи населения северных улусов. Занятия будут направлены на сохранение здоровья населения, что является важным аспектом во время пандемии.

Наибольшую сумму гранта в размере 4 млн. 200 рублей получила Автономная некоммерческая организация дополнительного профессионального образования Учебный центр "СПАСАТЕЛЬ". В рамках проекта «Знания – путь к безопасности» планируется создание информационно-образовательного портала с применением дистанционной системы

образования и новых форматов обучения, создание территориально-обособленного подразделения (ТОСП) АНО ДПО УЦ "Спасатель" с учебным классом в Арктической зоне и организация учебного процесса путем «эффективного баланса» между дистанционным обучением и практическими занятиями.

Всего от Дальневосточного федерального округа (далее – ДФО) было подано 514 заявок, из них Фондом поддержано 114 заявок. Среди субъектов ДФО по количеству поданных и поддержанных заявок Республика Саха (Якутия) сохраняет лидирующую позицию.

По сумме выигранных средств республика впервые вышла на первое место (32 поддержанных заявок на сумму 40 049 822,00 рублей), в сравнении с предыдущим результатом поднялась на одну позицию выше и заняла лидирующую позицию оставив за собой Приморский край (21 поддержанных заявок на сумму 35 942 615,00 рублей).

Таким образом, необходимо отметить, что проводимая в республике работа, направленная на поддержку некоммерческого сектора: открытие Единого ресурсного центра поддержки СО НКО и гражданских инициатив, учреждение грантов Главы Республики Саха (Якутия) на развитие гражданского общества, создание собственного портала grants.yakutia.click по проведению конкурсного отбора в электронной форме по аналогии с Фондом президентских грантов позволила выйти на лидирующую позицию среди субъектов ДФО.

В настоящий момент, Министерством совместно с ресурсными центрами поддержки социально ориентированных некоммерческих организаций ведется работа по доработке проектов, не получивших поддержку в первом конкурсе 2021 года и их подаче на следующий этап президентских грантов, который стартует с 1 февраля и продлится до 15 марта.

Пресс-служба Главы Республики Саха (Якутия) и Правительства Республики Саха (Якутия).

— ТЫА ХАБААЙЫСТЫБАТА —

"ЧУРАГЧЫ" ТХҮК ААСПЫТ СЫЛЛААХ ҮЛЭТИГТЭН

Улууспутугар тыа хаһаайыстыбатын
производствотыгар соботуопкалыыр салааба
сүрүн тэрилтэбитизин «Чурапчы», ТХПК буолар.
Авспыт 2020 сылга бу тэрилтэ үлэтин туһунан
бырабылыаннаа бэрэссэдээтэлэ Николай
Аржаковтан ылбыт интервьюбутун хаһыалпыт
дадааччыларыгар билиһиннэрбит.

Николай Афанасьевич, сэлээр тэрилтэн
васлалт ыглаах үлэтин түмүктэрилтэн
билиһиннэр эрэ.

—2020 оыл түмүүгнэн 7118,36 тунна үүт ороотуулкаланан, сыплаабы былаан 83,7 бээрһын түүлп. Нэһиликтэртэн ордух үчүгэйдик былааннарын аһара тогторбут Алабар, Одьулуун, Соловьёв, Төвөй, Хадаар, Чамыр үлээттиэр. Мөлтөх үлээтхэринэн Болтоно, Чурапчы, Кытааных, Холтоно нэһиликтэрс буоллулар.

Эти сорбтоуонкалалын барыта 150,036 туннага төгнөстө, ол ийигэр сүөһү этэ 119,267 тунна, убаһа, сылгы этэ 30,769 тунна. Онон сыллаабы былаан 94 бырыһыан туолла. Эти тутууну кэпэрэтиип сыл айы бааннар коммерческой кирэдьииттэригэр тэрийэн ыттар, быйылгы сылга бааннар көрдөбүлүгэригэр кэккэ уларыттылар миэрэн, ыарахаттар үөскэтилэр, „Туймаада“, агрохолдинган эт тутуутугар анал займ бу сылга бэриллбитэ, ити охсуулаах буоллв. Күһүн халлаан сылааһынан маассабай өлөрүү буйуунабытыгэр биир нэдиэлэ хойутаан сабалам-мыта. Барыта бэйэбит дьоммут тэрэһининээхтик үлэлээн кылгас болдьоххо түмүктээбиллэ.

Сыппата ыытыллар „Күнүмкү ас-үөл дьаварбаккытар„ 37 окулуктар көрүннэригэр кыттыыны ылан. „Польская, погубоңчөкэй хэлбэһинан Кыыл көмүс мэтээли ылары ситистэ.

Ас-уеп сүрүм көрүнүктөрүн: онорууга-арынын оноруу 221,16 туонна, сылапах үүт Бордоуксууа 1759,87 туонна, атын үүт оноруктар 140,38 туонна, халбагы оноруктар 74,18 туонна, эттэн полусабрикаттар 75,48 туонна, ыраастаммыл иһэр уу 6150,04 тыһ полилитр онорупунна. 22 туонна кондитерскай онорук бэлэмнэнэн атыыга табыста.

2020 сылга үтүттүгээр ачыларга анаан 190 туюнна комбикорманы ажалла. Бу сылга 33 туюнна эбиз, 33-туюнна комбикорм арылдуулуук. тас-туттун абылаллан, сайаанка бизрбиттер тударыхтаах бордуукусуйаларын сугутугар туһана сылдарлар.

уустуктар үөһэбэйттэрин үрдүнэн, биһиги тэриилтэбит
үлэһиттэрэ биир да күн өрөөбөккө үлэлээтилэр. Ити
үлэбит тутумуттан тахсар. Ынах күн аайы ынаахтаах,
үүт күн аайы астаныахтаах буоллабы. Урун ыһанан
хэч-мэйбыйбыт иһэн мэннэлиэнньэ махталын ыларбыт
үөрүүлээх. Бэриниклээх үлэлэрин иһин кэлэктипим
бары үлэһиттэригэр махтанабын.

Үүтү соботуулгалиаһын былаана туолбатах
сүрүн биричминэлэрэ?

— Сайбылыкта хойутаан тахсымы, күлүм ыана
сылдыар ынахтары нийрээдэрин кытары ынгалаан
кабийиһи улаханынх охсор. Бу кэлин сылларга үгэскэ
кубулуйда. Сорох нэһиликтэр ынахтары албах эрэри
үтү туттарылыга мөлөх көрдөрүүгөзэхтэр.

Биймэл элбэх багаардах сайн буолла,
сорох нэһиликтэргэ от аанна үүммэккэ, улуус
тас өттүгэр олтоотулар. Маныаха эһиги көмөбүт?

—Сылдата угуус клииниттэн ыраах баар,

уустук суолпаах-нистээх нэһилиэктэрбитигэр—
Арыылаахха, Кытаанахха, Соловьевка, Чакырга
оттуулларыгар анаан уматыгы эрдэ тизэрдэбит.
Быйыл 81 туонна сэлээркэни тизэрдиппит. Утуу-
тас өттүгэр оттуур мобильнай биригээдэлэргэ уонна
баһаары умуруорууга сылдар тизхиниэкээргэ
19 туонна 300 кг чөлнэтиилээх уматыгынан
хааччыналларыгар көмөнү өнөрдүбүт. Барыта 24
биригээдээ кэм өнөрүлүмнэ. Отчуттарга анаан
предприниматель Руслан Федотов мазаһыһыттан
холбонон оборудование, пресс бэа ыһыналларыгар
үлэстэбит. Уот сиир кутталлаах сирдэригэр оту
тэйэтэрингэ, ыраах баран оттоочунна 3 мөл. 150 тыһ.
абээнса бисэбипит.

Базабытын сакардыга, оборудованины
булууга тоох үпэ барарый?

—Икки сана приемнай пууму Чакырга уонна
Төлөй Дирингар туттаран үлэбэ киллэрдибит.
Мындабайытпаагы арыы сыаба сүөһү иитэр
комплекска атыылабыллан хэлбит ынахтар
үүттэриттэн пастеризованнай үүт онорусба.
Кытаанахха арыы сыаба тутуллар, аны сайын
үлэлибэ. Чурапчы кэһилиэтин арбаа өттүгэр
олордохчулар жордохуларынэн, сана мааһынын
тутан үлэлаттибит. Бу маркет мааһынын
үлэтин кэһилиэннэ хайыыр, махтанар.
Оборудованиеларбытын сөнөрдүгэ Тыва
хаһайыстыбатын министристибэтин граньтар
тиксэргэ докумуон оһоһууттар үлэлиэхтэбит.

Тыа хаһаайыстыбатын сайыннарыыга
ересүүбүлүккэ сака сокуон киирдэ. Итиннэ
бэлэмнэт?

—Бу сокуон киирэригэр тэрилтэбит, үлэнигэртэрэи эрдэттэн бэлэмнэммиттэрэ. Быйылгы үүт былаана 5265 туоннаан биэргэннэ. Ити былырыынньтан лаппа кыра. Былырыын 7600 туонна этэ. Үүт туттарааччыларбыт былырын сүннүүнэ чааһынайдар буоллахтарына, быйыл уларыйда. Тэрээһиннэх хаһаайыстыбалар аасар харчыара үрдүк. Итини биирдиилээн дыонуан, хаһаайыстыбаларынан үөрэтэ, быһаара сатаатыбыт билигин үүт туттарааччылар холбоһон, сага хаһаайыстыбатаринэн ити сыанаба тахса сатыыллар. Былааны биирдиилээн ынабынан көрөн тиздизхлэт. 1200—1300 кг буопара сабаҕаланар. Чааһынайдарга өнө быһыыллынан туттарар үүттэриттэн арыы онорон биэрэргэ дуссабардаһыахлыт. Сэгээрдилэр, кэлэн кэспэтиһэн араллар.

Энлэг тэргэлтээгт удууслут сүүрүк аттарын
көрөр-истэр, элбэх кыйыылары ситиһингэ
кылааккыг упахан. Билимни балаһыанньа
хайдабый?

—Аны сайын Горнай улуунугар "Манчаары ооньчуулары" сайын Ил Дархан бириинэ, о. д. а. сүүрдүүлэр буолалларыгар амаан балэмнэнэбит. Билигин конюшнябытыгар 9 сылгыны хыстатан, көрөн-харайан турабыт, Мейн Кониг, Анканди сана кэлбит ыраас хааннаах Юстон Барс, Намтан аҕалыллыбыт сылгыларбыт туруктара үчүгэй. Үчүгэй хаачыстыбалаах отунан, дьэһимизин бурдугунан хааччыыйабыт. Витаминизацияга бэтэринээринэй управление көмөлөһөр, Дмитрий Осипов, Василий Мухамедов, Анатолий Куличкин, мизстатигэр үлэлиллэр.

Сыл түмүтүнөн бастыңнарынан кимнээх буолулар?

—Сөлөйөр аппарат бастын үлэһитимэн Вячеслав Осипов, оноронтоһаарар сылах бастын үлэһиттэриимэн Айал Никитин, Гаврил Кардашевский, нэһиликтэргэ арыы сыабын бастын үлэһитинэн Екатерина Филиппова, Мугудайдаабы ас-уөл кэмбинээтин бастын үлэһитинэн Валерий Толстоухов, МОП бастын үлэһитимэн Светлана Кириллина буолллар.

Кэпсэттэ Алёксей СЛЕПЦОВ.

2020 СЫЛЛААХ ҮҮТҮ СОБОТУУПКАЛААНЫН ТҮМҮГЭ

Целевая	План 2020 г.	за отчетный месяц 2020 года						за январь - декабрь 2020 года					
		декабрь		(- +) тонн	в %	Закон 2019 г.	2020г к 2019 г.	план	факт	(- +) тонн	в %	Закон 2019 г.	2020г к 2019 г.
		план	факт										
Алагарский	409,79	14,17	13,21	-0,96	93,2	17,86	-4,65	409,79	474,48	64,69	115,8	447,89	26,59
Бахситский	383,68	13,27	2,77	-10,50	20,9	2,68	0,09	383,68	378,46	-5,22	98,6	418,53	-40,07
Болтагитский	317,48	10,98	1,64	-9,34	14,9	5,71	-4,07	317,48	187,38	-130,11	59,0	219,75	-32,37
Болуурский	659,05	22,80	38,34	15,54	168,2	53,62	-15,28	659,05	592,91	-66,14	90,0	608,64	-15,74
Арылахский	307,57	10,64	11,00	0,36	103,4	13,04	-2,04	307,57	289,38	-18,19	94,1	311,56	-22,18
Кытайхский	267,45	9,25	3,88	-5,37	41,9	3,50	0,38	267,45	207,06	-60,39	77,4	238,10	-31,04
Мугудайский	484,87	16,74	15,32	-1,42	91,5	17,05	-1,73	484,87	412,99	-71,88	85,2	460,56	-47,57
Ожудунский	583,38	20,18	23,61	3,43	117,0	35,06	-11,45	583,38	635,15	51,77	108,9	618,80	16,35
Соловьевский	558,95	19,33	2,39	-16,94	12,4	5,05	-2,66	558,95	620,85	61,90	111,1	629,13	-8,27
Сыланский	827,20	28,61	15,56	-13,05	54,4	20,09	-4,53	827,20	696,99	-130,21	84,3	762,27	-65,28
Тельеиский	308,78	10,68	8,97	-3,71	65,2	9,25	-2,28	308,78	365,72	56,94	118,4	339,15	26,56
Халдарский	402,95	13,94	6,19	-7,75	44,4	9,44	-3,25	402,95	432,32	29,37	107,3	449,19	-16,87
Хатыльинский	385,66	11,34	2,50	-10,84	18,7	8,28	-5,78	385,66	315,32	-70,34	81,8	332,77	-17,45
Хойхельский	320,84	11,10	2,23	-8,87	20,1	4,16	-1,93	320,84	268,45	-52,39	83,7	287,85	-19,39
Хонтогитский	638,87	22,10	11,20	-10,90	50,7	12,00	-0,80	638,87	498,85	-140,02	78,1	448,86	-49,98
Чахырский	442,86	15,33	16,95	1,63	110,6	20,54	-3,59	442,86	571,52	128,66	129,1	571,15	0,37
Чурапчинский	300,62	10,43	2,98	-7,45	28,6	8,13	-5,15	300,62	170,54	-130,08	56,7	208,11	-37,58
по улусу	7600,00	262,88	176,72	-86,16	67,2	245,46	-68,74	7600,00	7118,36	-481,64	93,7	7352,33	-233,97

— СИНДБАТЫН ЭТЭБИТ —

МЕДПУУНУ ТУРУОРСАБЫТ

Чурагны сэлбэлгээгээр сэдмэй
улам, элбэх нэгилсэннэлтэх
Новгородской уогууш О. П. Кузымина,
И. М. Павлов курдук дьонкорун
сэргэлэрин туһусар кыһаллар,
туурусар дьонноох буолан медьлуун
аһыллан үлэлэбита: Илтиринэст
уонна Мурун Тыһымтайа толтордорун
оллохторо медицинская кэменэн

хаз-мыллан	абыраммылпыт.
Надизлээ	ичитэ быраас кэпэн
приемнуурэ.	Ордук кыаммат арана,
кырдыгастар	туһаналлара элбэх этэ.
Онтукабыт	сабыллыбыта.
Илхи	орто
үнүстүүттээх,	3 охуопалаах,
уһууланмаах.	уһууланмаах.

Бааһьнай хангайыстыбалардаах,
эргизн юмннэрдээх түөлбэлэрэ
медпуун хайзан да наада, билийн
кийн балыһага юмнэбит. Тымны
автобуһунан айаннаан балыһага
пийибитин уочарат бэртэ булар.
Анаалыс түһүмэл сиргэ туттарабын.

Сүүрүн тэссаны туорааһынмаах, сыырдаах, Итиннэ ордук саастаах дьон эрэйдакбут, Билими тууруоруубутун болбосотоо ытыктаага дьон эрэнибит.

П. П. Дьячкова, Е. С. Лукина,
В. Х. Оконешникова, Е. В. Пинигина,
С. Г. Старостин.

— УЛАХАН БУУКУБАЛАРТАН СУРУЛЛАР УЧУУТАЛ САВВИН ИВАН ЕРИМЕЕВИЧ 100 СЫЛА —

УДЬУОР УТУМА ҮЙЭЛЭРГЭ САЛБАННЫН

Саввин Иван Еримеевич — “Аз а дойду Улуу сэриитин сылларыгар килбизинээх үлэтин иһин” уонна “Германияны кыйыы иһин” мэтээллэрдээх, РСФСР үөрэххэ министриэстибэттээн, РСФСР “Знание” уопастыбатыттан Бочуотун ай трамталардаах, Болугур нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо.

Амма сэттэ кылаастаах оскуолатыгар сэттис кылааска үөрэнэ сылдьан, сымыйа балыырга түбэхтэн, сууттана сылдьыбыта. РСФСР УК 58-10, 58-11 ыстатыйаларынан буруйдааһыта, хаайыга сытан элбэх эрэйи, муну көрсүбүтэ. Буруйа суоҕа дакаастанан реабилитацияламмыта. Ол да буоллар, ити түгэн саввин тухары ыар баттык буолбута.

1939с. Чурапчы педучилищетыгар үөрэнэ киирбитэ, 1942с. военкоматынан ыһырыллан, Дьокуускай куораттан Усть-Кутка дизри сүүһүнэн аты үүрэн айаннаабытара. Сүүһүнэн сылгыны биер үөргэ холбоон маччиган, аһаган, бэйэлэрэ түбэхтэх ардах, хаар буоллун, аһаҕас халлаан аныгар хонон айанныыр бэйэтэ тусла ыарахаттардааҕа. Арай эрдэттэн сылгыга сыстаҕас, тыйыс айан ыарахаттарыттан чабыйбат, кытаанах характердаах эрэ киһи тулуйар сырыыта этэ. Онтон Чита уобалаһыгар Саха Сириттэн, Бурятияттан кэлбит быа түспэтэх ханыл өттөрүн айааһаан, миинэр минэ оностон Фронна айаннаабытара. Фронна тийээт, Сталинградтаагы кырпыһыга кыттан Смоленской куоракка дизри сэриилэспитэ.

1943 сыл күһүнүгэр фронтан доруобуйатынан сыыллан, сыккырыыр тыына эрэ дойдутугар эргилиббитэ. Кэлээт, салгыы Чурапчытаагы педучилищетыгар үөрэбин салҕаабыта уонна 1944с. бүтэрбитэ. Зйэлээх олоҕо Чурапчы районотун иниспиктэринэн, Абый, Уейээ Дьааны, Амма, Чурапчы оройуоннарыгар саха, нуучча тылын уонна литературэтин учууталынан бэрт таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Иван Еримеевич уһулуучу киһи биллээх, нуучча, саха литературэлэрин диригник билэр буолан, үөрэтэр оҕолорун убаастабылларын, тапталларын ылбыта. Өлбөт-сүппэт үйэлээх улуу поэт А.С. Пушкин “Евгений Онегин” поэматын, П.А. Ойуунускай “Дьулуруйар Ньургун Боотур” олонхотун ханнык баарлар мизастэттигэн саҕалаах, өйүттэн ааҕан дьону, үөрэнээчилэрин сөхтөрөрө.

Саха литературэтин уругар бобуулаах поэттар И.А. Арбата, Алтан Сарын, А.Софронов хоһооннорун, А.Е. Кулаковский “Ойуун туула” поэматын, ааптардар бэйэлэрин тус олохторун, дьылбайларын үгүсүг ахтан-санаан ааһара. Кинилэр ааттара умнуллоо суохтааҕар, үтүө ааттара тиллэригэр, өлбөт сүппэт айымньыларга бар дьонго тийиэхтээҕэр бигэ эрэллээҕэ. Өссө Иван Еримеевич саха кизн туттар суруйааччыларын кытта ыкса табыарыстара. Амма Аччыгыйа, Дьуон Дьаһылы, В.И. Башарин, А.С. Бродников, Ф.С. Софронов мэлдьи дьыттигэр сылдьан, ирээ-хоро кэпсэтин, санаа атастаһан аһаллара. Өссө “Дьулуруйар Ньургун Боотур” сүппүт чаастарын өйүттэн этэн ситэрэн биэрбитэ биллэр.

Кизн биһилиэх киһи, Иван Еримеевич, солбуллубат пропагандист, лектор буолара. Бырааһынныктарга дакылаата, аан дойду политическай балаһыанньатын туһунан иһитиннэриитэ нэһилиэнньэ болломтотун куруутун тардара.

Үөрэтэр оҕолоро нууччалыы саҕарар тылларын сеппааһа кэнниригэр, байарыгар айар үлэ араас көрүнүмүтэ. Ол курдук, омонимнары, синонимнары, антонимнары таһынан сомоҕо домохтору нуучча тылын уругар туттарын туһунан бэйэтин уопутун чөмчөтөн суруйбут дакылааттара Дьокуускайдаагы учууталлар идэлэрин үрдэтэр үнүстүүт таһаарар “Трибуна передового опыта” брошюраларга бэчээттэммитэ. Оскуола, оройуон иһинэн сэмиздэрдээҕэ эдэр учууталларга элбэх наадалаах субэлэрин биэрээ, уруоктарын көрдөрөрө.

Мария Прокопьевна 53 сыл биригэ олонор, 6 оҕону, 2 тулааһа балтыларын улаатыннан, ыал оҕорбуттара, барыта 4 оҕолоро, 1 сизн, 1 хос сизн учуутал идэтин талан, 200-тэн тахса сыл стажтаах учууталлар династияларын төрүттээбиттэрэ.

Оҕолоро сылын ахсын оскуоланы бүтэрэр оҕолоро РСФСР үөрэҕиритин туйгуна Мария Прокопьевна Захарова уонна бэтэрээн учуутал Иван Еримеевич Саввин ааттарынан тыл предметтэригэр дьобурдаах оҕолорго аналлаах Гран туттарар буолбуттара 10-тан тахса сыл буолла.

Өрүү махтана саныыр дьоммут

1972 сыл күһүн үөрэх дьыла саҕаланьытыгар биһиги, сана ыал буолбут дьон, Мындабаайга Амма орто оскуолатыгар ананан үлэли, оҕоро тийбиһипит. Оскуолабытын, кэлэтиипитин наһаа сөбүлээбипит. Дириэктэрибит Д.П. Чечебутов, завучтут М.М. Васильева, иитэр үлэни тэрийээччибит П.Е. Попов — бары уопуттаах

салайааччылар, бу оскуолаҕа үлэлээбиттэрэ ырааппыт дьон этилэрэ. Оскуола 300-тэн тахса оҕо үөрэнэригэр аналлаах элбэх кылаастардаах, кизн-куон, уһун көрүдүрдээх, типовой тутуулаах улахан дьыэ этэ. 9-10 кылаастарга чугастаагы нэһилиэктэр 8 кылаастаах оскуолаларыттан кэлэн үөрэнэллэрэ. 70-тан тахса оҕо оҕолор улахан интэринээттээҕэ.

Кэлэтиип эмиз балай да улахан этэ. Олохтоох учууталлар ортолоругар нуучча тылын учуутала, кэллээҕим Иван Еримеевич Саввин, кини кэргэнэ, алын кылаас учуутала Мария Прокопьевна Захарова, оскуола бас-көс дьыно этилэр. Идэлэрин толору баһылаабыт, үөрэтии ньымаларын таба туттар, оҕолор майгыларын курдаттыи көрөр, биһилилэригэр, уопуттарыгар эрэллээх буолан, куруук биер тэн холку, набыл туттунуулаах дьыһнээх учууталлар уобарастара буолан, мин өйбөр хатанан хаалбыттар. Мария Прокопьевна элбэх оҕолорго ийэ буолан туран, дьытээҕи олобун сөптөөхтүк тэрийэн эбитэ буолуо, оскуолаҕа күнү-күнүктээн үлэлиирэ, методхолбоһуу салайара. Мин эмиз бэйэм предметтэр методхолбоһуу салайыбытым, оһон Муза Михайловнаҕа

мунһааха биригэ түмсэн сылдьарбыт. Мария Прокопьевна тутта-халта, танна-симээнэ сылдьара наһаа тупсаҕай буолааччы. Болломтолоох баҕайылык көрбүт хара харахтардаах, долгуннурар баттахтаах, киһи кэрэхсии көрөр Далбар хотуна этэ.

Мин ол 1972 сыл тийээн, кинилэр оҕолоро Проня үөрэнэр кылааһыгар учууталлаабытым, кэлэр сылыгар кинилэрэ кылаас салайааччытынан үлэлээбитим. Оһон билбитим — бу выпуһу маннайгы кылааска Мария Прокопьевна үөрэппит эбит. Оҕолорбун наһаа сөбүлүүр этим, бары бэрээдэк бөҕө дьон этилэрэ, ол барыта маннайгы учуутал таҕайыта-үөрэтиитэ буоллаҕа. Проняны, төһө да абатын курдук сырдык хааннаабын иһин, ийэтигэр ордук майгынанат этим. Биригэ үөрэнэр оҕолоругар наһаа болломтолоох, эйэ-дэмнээх сыһыаннаах, сымнаҕас, эйбээс, ону тэнэ үөрэххэ-сыйдыыга наһаа тардыһылаах, лидерскэй хаачыстыбалардаах оҕо билгигин да кылааһын оҕолоругар, учууталларыгар, ол иһигэр мизэх, истин сыһыаннааҕар улаханньык махтанабын, үөрэбин. Киһи туох үчүгэйдээҕэ ийэтигэр-абатыттан буоллаҕа, ол иһин Пронянан чирээстээн, Мария Прокопьевнаны, Иван Еримеевичи улаханньык убаастабын.

Мындабаайы оскуолатыгар 3 сыл устата 7 нуучча тылын уонна литературэтин учууталларын кытта алтыһан үлэлээбитим. Завучтут Муза Михайловна идэтинэн нуучча тылын учуутала этэ, кини уонна Иван Еримеевич уруктарыгар сылдьан элбэххэ үөрэммитим, учуутал быһыытынан наһаа күстээх этэ, оҕону билмигэ угууар араас ньымалардаах тизхинькэлээҕэ. Учуутал да, оҕо да өттүттэн «үлэ күөстүү оргуйар» үрдүк таһымнаах, өрө күрүлүлээх уруктардааҕа.

Иван Еримеевич орто сүһүөх кылаастары үөрэтэрэ. Кини учуутал быһыытынан уратыта диэн — үөрэтэр матырыяалын кинигэтэ, хрестоматията суох эт өйүнэн тиздэрэ дии саныыбын, ол курдук литературэтир уруктарыгар үөрэтэр айымньыларын өйүттэн ааҕан, оҕо болломтотун 100 % түмэ тардара, айымньытын ис хоһоонун арыларга. Хаһан да тизтэһэбэт, ордук-хоһу саҕарбат, уругун сыалын-соругун ситиһэр, былааннамыт үлэтин барытын бүтэрэр-оһорор этэ. Иван Еримеевич үөрэтэр предметтэригэр дириг интэриэстээҕэ. Ол курдук, нуучча тылын омонимнарын хомуйан, алпаабытынан наардаан, быһаарылаах тылдьыты оһорор сыаллаах дьыһ-чаччы научнай-чинчийэр хабааннаах үлэһэн дьарыктаммыта. Биһиги кэлин дойдубутугар Тааттаҕа көһөн кэлбиттэ кэннэ кини көрдөһүүтүнэн бэйэтэ испиһэктээн ыппыт омонимнарыгар быһаарыи (топкование) суруйан, айымньылартан булан дуу, бэйэм толкуйдаан дуу, холобур этилэри оһорон ыппыппын өйдүүбүн. Оһон, хас сыллаахха эбитэ буолла. Иван Еримеевич сүрдээҕин хомойон бу курдук суруйбута: «Тылдьыппын үтөөрдү гыммытылар, омоним тылдьыта оһонуппун турар диэн». Оһон хас да сыллаах үлэм «сизифов труд» буолан хаалла.

Мындабаайыга кэлэн үлэбит саҕаланьытыгар оскуола бүтүүнэ туруммут дьылаабытынан кабинетнай систимээҕэ киирибит этэ. Хас биридии методхолбоһук бээтэтин кабинетын хайдах сатыырынэн оһостубуппун. Биһиги, нуучча тылын учууталлара, кэли нуучча кырпытара — Людмила Петровна Шкильчик, Галина Владимировна Мелникова, саха тынан баран нууччалыы иитиллээх Галина Максимовна (кэлин

олохтоох уолга кэргэн тахсан Дьяковская буолбута) уонна мин буолан, өйбүтүн-санаабытын холбоон, былааннаабытытын олоххо киллэрээччи Иван Еримеевич этэ. Соросор улахан кылаас уолаттарын көмөлөһүннэрэрэ. Дириэктэрибит Дмитрий Павлович кабинеттары тэрийиигэ үлэбитин түмэн, оройуоннаагы мунһааха дакылааттаан, Чурапчы үрдүнэн бастаан тахсыбыппыт. Итинтэн сотору Дьокуускайтан тахсан, Александр Мироновичтаах оһорбут математика кабинеттарын тэлэбиндэһнээҕэ устан барбыттара өрөспүүбүлүкэҕэ көрдөрбүттэрэ.

1973 сыл кулун тутар саҕалыгар оскуолабытыгар Дьокуускайтан учууталлар идэлэрин үрдэтэр үнүстүүтэн улахан бэрээбэркэ кэлэр, үлэни билсэхтэрэ, уруктарга сылдьыахтара диэн буолла. Мин аһыах хонугунан маннайгы оҕобунан уопускаҕа барыахтаабым. Уруктар иниспиктэр А.Н. Анисимов сырытта. Ахсыс кылааска Ийбээ аналлаах лексическэй тизмээ олобуран, «Сложноподчиненные предложения с придаточными определительными» диэн уругу ыыттым. Андрей Николаевич бэрээбэрктээн түмүгүн мунһаах ыытта. «Бэйэтэ ийэ буолаары сылдьар эдэр учуутал Ийэ тизмэтигэр аһаммыт биер матырыяалынан 5 көрүн үлэни тэрийэн, үөрэтиини иһитини кытта дьүөрэлээн, үрдүк таһымна комплекснай-тематическай уругу ыытта»,- диэн мин уруктун хайбаата. Мунһаах кэнниттэн кэллээҕэлэриб эбэрдэлээтилэр аҕай. Иван Еримеевич: «Дьэ, маладьыастаатын, букатын Анисимов курдук өрөспүүбүлүкэ кылаабынай иниспиктэрин хараһын толордун»,- диэбитин өйдүүбүн.

«Иван Еримеевич миһигин бу уол булка баҕалаах-тыыппалаах диэн Манчаары Баһылайга — Василий Харитонович Павловка дуруускалаан, улахан булчука сыһыарбыта, улахан булка тиксигиннэрбитэ»,- диэн кэргэним Александр Миронович махталлаахтык ахтан-санаан ааһааччы.

1992 сыл саас Мындабаайы оскуолатын үбүлүөйүгэр тийбиһипит. Иван Еримеевичтээҕи аһаан-минээн көрсөн кэпсэппипит. Оһон эмиз хайбаанан турабын: «Формаһын ыһыктыбакка сылдьар эбикиһин. Үлэһ да оннук буолуо диэн эрэнэбин. Чэ, ытаат, так держать!»

Бытк Күөл орто оскуолатыгар өр сылларга А.П. Васильева диэн Чурапчы Кытаанааҕыттан төрүттээх нуучча тылын учууталын кытта үлэлээбитим. Кинини эмиз элбэххэ үөрэппит дукуобунай наһаабынныктынан ааҕабын. Анна Петровна — норуот үөрэҕиритин туйгуна, Таатта улууһун бочуоттаах олохтооҕо, ыччат наһаабынныыга, кизн далаһынаах үлэлээх уопастыбанньык, элбэх оҕолорго ийэ, кэрэ киһи этэ. Олохтон барбытын кэнниттэн оҕолорун кытта «Дьонно аһаммыт олох» диэн кинигэни оһорсубутум, кини сырдык кэрэһинигэр 5-8 кылаастарга нуучча тылыгар олимпиада ыытабыт. Калинин 3 сылтан бэттэх бу олимпиада өрөспүүбүлүкэтээҕи, ону аһан дойдулар иһи ардыларынаагы кыттылаах ытыппар буолла.

Анна Петровна, оһолорго Аня Ермолаева Иван Еримеевичтэ үөрэммит эбит. Ол туһунан кини бэйэтин ахтытыгар олобуран, кинигээ манньык суруллар: «Сэттиһи Кытаанаахха бүтэрбитэ (ити, ааҕан таһаардаахха, 1945 сыллаахха). Октябренек, оһон эдэр пионер Аня Ермолаева кылаас, оскуола биер бастын үөрэнээччитэ, актыбыһа этэ. Аня оскуолааҕы сылларыгар маннайгы учууталын Петр Николаевич Парфеновы, үөрэтэр араас бөдөн айымньыларын куруук өйүттэн ааҕар, улуу нуучча тылыгар умсугуппун Иван Еримеевич Саввини, саха литературэтигэр үөрэппит, Саха АССР үтүөлээх учуутала, биһилилээх драматург Степан Павлович Ефремови, о.д.а. учууталларын сүгүрүө ытыктаабыта, таптаабыта уонна кинилэр идэлэрин ыларга бигэтик быһаарыммыта. Ол да иһин, 1952 с. С.А. Новгородов аатынан Чурапчытаагы педучилище, 1954 с. Дьокуускайдаагы учуутал үнүстүүтүн нуучча тылыгар уонна литературэтигэр сылааларын, салгыи кэтэхтэн эмиз ити идээҕэ СГУ-ну бүтэрбитэ». Оһон Иван Еримеевич сүгүрүө, таптыыр үөрэнээччилэрдээх, идэтин инэрбит дьоһун ааттаах-суоллаах туйах хатарааччылардаах эбит диэн аһына бэлиэтибит.

Олимпиадалар аһыллыларыгар тыл этилэрбэр хаста да ити түгэни бэлиэтээн, Иван Еримеевич туһунан ахтан турабын.

Чурапчы оройуонун Амма орто оскуолатыгар (Мындабаайыга) үлэлээн ааспыппыт үйэ анаара буолан эрэр, ол да буоллар, Мындабаайыга оһорбут сылларбытын, илиһин-эйэһин алтыспыт биер идэлээхтэрибитин, олохтут ыарахан түгэнигэр истинник өйөөбүт ытыктыыр дьоммутун умнубаппыт. Иван Еримеевич, Мария Прокопьевна оһорон ааспыт олохторо, оскуола, нэһилиэк сайдыытыгар кылааттара умнуллубатын, кинилэр үрдүк ааттара, сырдык мессуөннэрэ үтүө өйөөбүт буолан кэннэри ыччаттарыгар көлүөнэттэн көлүөнэҕэ бэриллэ, инэриллэ турдуннар диэн баҕа санаабытын тиздээбит.

Ксения Анисимовна, Александр Миронович ХАТЫЛЫКОВТАР. Таатта, Ытык Күөл. Балаһаны бэлэмнээтэ Валентина ПИНИГИНА.

-САНА КИНИГЭ

ОДЬУЛУУММУТ ҮЛЭНИТ ДЬОНУН ҮЙЭТИТЭН

Соторутаагыга Одьулуунна кэрэ бэлэз күн буолан ааста. Уһун сылларга бибилиэтиэкэ үлэһэбит Одьулуун нэһилиэгин Бочуоттаах олохтоого, СӨ култуураба туйгуна Анна Романовна Аржакова үгүс сылларга сыратын ууран туран, научнай субэһитинин, эмиз нэһилиэк Бочуоттаах олохтоого, СӨ муниципальнай сулууспатын туйгуна Евдокия Егоровна Окороковалыын уонна идэтиэн хаартысканан түһэринэн дьарыктанар Анатолий Алексеевич Макаров түһэриилэрин көмөтүнэн улахан 406 сирэйдээх "Күннэр – дьыллар, дьыллар-дьоннор" диэн хронологическай кинигэ бэчээттэнэн табыста.

Үлэ профессор Ф.Г. Сафронов кинигэтигэр Одьулуун нэһилиэгэ 1712 сылтан Боотуруускай улууска кирибитинэн аабылларьттан сабаланаар. Саха сирэ Арассыыйа састаабыгар кириэр кэмигэр билинни баар улуустар төрүттэрэ 5 улахан улуус административнай территориянай араарыы быһыытынан уунан-тэнийэн тайаан сылпыттара. Олортон бири саамай улаханнарын Боотуруускай улууна буолара. Суолтата ыйааһыннаах буолан Иркутскай губернаторга: "Ол быһаарыыны ыларга Боотуруускайдары кытта субэлэстигит ини", – диэн ыйытара үһү диэн үс номоҕо баар.

Төрөөбүт дойдубут сайдар кэскилэ эдэр көлүөнэттэн быһаччы тутулуктааҕа саарбахтаммат. Онуса бу үлэ былыргы атын укулааттаах, ардыгар быһаарсылаах, уустук кэмнэргэ олус

таһаарылаахтык үлэлээн-хамсаан ааспыт булгуруйбат модун санаалаах бири дойдутаахтарбыт олохторун чабылхай холобура сырдыкка талаһарга сулус буолан инникитин да ыйыыга кынаттыаҕа диэн ааптар бигэ санаатын тиздэр.

Кинигэ ис торума хас да кэрдис кэмнэргэ анаарыллан өйгө-мэйигэ сааһыланан кириэрэ кэрэхсэллээх. Кылаастык кэпсээн ыллаахха, 1720 сылтан сабалаан Боотур Уус, Бороҕон, Ханалас, Мэнэ, Нам диэн улуустар дьаһаабы хомуйуу торумунан тэриллэбиттэр. Оччалорго биһиги Одьулууммут сирэ Боотуруускай улуус киинэ буола сылдьыбыта – "Сыһаһалаах" диэн сиргэ, Чурапчыга таһара дьизэ тутуллан, киин оно көһүөр дылы.

1818 сылыгар Григорий Старостин-Уот Ыстаарыһын Боотуруускай улууска 1818, 1824, 1831 сылларга субуруччу улуус кулутатынан талыллыбыт, Арассыыйа империятыгар өмөтүн иһин Илин Сибири генерал-губернаторыттан махтал суругунан наһарадалааһыт, сир болпуруостарын быһаарыыга дьаныардаах үлэтин иһин Екатерина II ыраахтааҕы Кыһыл көмүс мэтээлинэн бэлэстэммит. Ити кэмгэ улуус быраабата Хонду үрээбэр Ыыстаах диэн алааска олохсуйбут, онон үс Ыыстаахтан үрэх аныгар баар сир Бырааба Ыыстааҕа диэн ааттаммыт.

Кинигэ, ааптар бири саамай кэрэхсэбиллээ, Одьулуун нэһилиэгин тэрээһиннэрин бүтүн улууспут инники хардыыларын кытта тэннэ тутан көрдөрөрө үлэ суолтатын үрдүк таһымна таһаарар. Үгүс хаһаайыстыбалар экономическай

көрдөрүүлэрин сыһыппаралара киллэриллибиттэрэ интэриэһи тардар. Ол курдук, 1852 сыллаахха улууска бурдугу ыйыы тэнийэн, хомуур үлэти түпсүбүтүнэн, уобаластан "Ботурууский улуус болгоо других занимается хлебопашеством" диэн хайбааммыттар. Ону таһынан хортуоппуй, хаппыста, моркуоп, субуекүлэ, окурсуу үүнэриитэ элбээбит. 1860 сыл бурдук үүнэриитигэр улахан хамсааһын таһар, ыйыыларын 4 төгүл кэнэтэн, 16834 бууту ыспыттар, үүнүүлэрэ 3 төгүл улааппыт – 51451 бууту ылбыттар.

Аны бу кинигэ олорон ааспыт улууспут ааттаах-суолтаах дьонно ахтыллан кэпсээнэллэрэ олус кизгэтэр. Ол сизиринэн Егор Дмитриевич Николаев – 1 Дьохсоҕон чаччыната Саха уобалаһыттан дыкутаат буолан, Александр III коронациятыгар кыттыбыт.

Боотуруускай улуус административнай – территориянай тыырысы, экономическай да аабы-суоттааһын түмүгүнэн, 1911 сыллаахха Саха сирин губернаторга И.Крафт бирикээһинэн 22 нэһилиэккээх Боотуруускай уонна 14 нэһилиэккээх Амма улуустара диэннэ арахсыбыт. Итиннээ биһиги Одьулууммут нэһилиэгэ аммаларга киллэриллэбит. Аны туран, 1913 сыллаахха Боотуруускай улуус икки аны араарыллыбыт: арбааны нэһилиэккэр төрүт ааттарын илдьэ хаалан, Боотуруускай улуус, илиннигилэр үрэхтэрин аатынан Таатта улууна буолбуттар. 1916 сылга Одьулуун нэһилиэгэ 3-с Хатылыттан арахан, аатын оннун буларыгар улуу мөккүөр түмүгэр Одьулууннартан Игнатий

Николаевич Шестаков – Марха уола модьуйсан туран араартарбыт уонна нэһилиэк бастагы кинээһинэн буолбут. Итинник баһиз түгэннэр элбэхтэринэн, манна барытын кэпсэниллибэт, аабааччы сийилии кинигэттэн булусба.

Сахабыт сиригэр Гражданскай сэрии уота Таатта, Чурапчы, Амма сирдэрин ортотунан тоҕо салаан, үлтү ыттыан үгүс хаарыаннаах норуот үтүө, модун санаалаах дьонун сизэтэһэн ааспыт. Ол курдук нэһилиэккэр ревкомнарын бэрэссэдээтэлэ Петр Степанович Васильев (Тэбэнэт), ревком чилиэнин Трофим Максимовы (биллиилээх мелодист Христофор Максимов аҕата), Бабаҕа ревкомун Дмитрий Неустроевы үрүннэр ытан өлөрбүттэрэ.

Кинигэ кизэн историческай хабааннаах, ол иһигэр Аҕа Дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ кыттыбыттар уонна күөс еттүнэн хоту оройуоннарга көһөрүллүбүттэр тустарынан сырдатыллыбыт. Биһиги, Ефимовтар – Тирбээҕэ аҕа ууһун удьуордара Анна Романовна ини-бим Ефимовтар сэриигэ кыттыыларын элбэх реликвия матырыйаалларын туттан чуопкайдык киллэрбитигэр долгуйан туран, ис дууһабыттан махтанабыт.

Анна Романовна дьоммутугар төрөөбүт нэһилиэгин устуоруйатын көрдөрөр үгүс источниктары туламыт, кичэллээхтик сыа-сым курдук тутан, быһааран бизртэлээбитэ ааҕарга болбомтобун тардар. Ааптар сыралаһан хомуйсан, дойдутун туһугар чаччы ис дууһатынан ыалдьара өтө көстөр, хронология быһыытынан мындырдык билэр эрэ киһи итинник босхо үлэҕэ хам ылларар.

Прокопий ЕФИМОВ,
үлэ бэтэрээнэ.

БИЭРЭПИС – 2021

ИНФОГРАФИКА

Аччыгый биисинэс экономическай биэрэпиһэ ытыллыа

2021 сыл бастагы кыбаарталыгар Саха өрөспүүбүлүкэтигэр аччыгый уонна орто биисинэс субъектарын үлэлэрин бири кэлим федеральнай статистическай кэтээн көрүү – Аччыгый биисинэс экономическай биэрэпиһэ ытыллыа. Дьизин таһыгар баар миннигэс бурдук астаах маҕаһыын, уопуттаах үлэһиттэрдээх массыына өрөмүөннүүр мастарыскай, куораты үчүгэйдики билэр такси суолтара – бу барыта аччыгый биисинэс.

Күн бүгүн биһиги дойдубутугар үлэһити туһар тэрилтэлэр 75 %-нара – аччыгый биисинэс бэрэстэбиитэллэрэ. Кинилэр кэтэх өнөҥү онорууга оруоллара олус улахан, дойду үрдүнэн 15 мелүүөн киһини үлэнэн хааччыйан олороллор.

Судаарыстыба туһаннаах өйөбүлү онороругар бу тэрилтэлэр хайдах үлэһиттэлэр, туох кыһалҕалаахтарын билэһин наада. Манньык биэрэпис 5 сылга биридэ оноруллар итиннэ аччыгый уонна орто биисинэс бэрэстэбиитэллэрин экономическай туруктарын сийилии быһаарарга кыах биэрэр.

Россия Федерациятын сокуону оноруутугар сөп түбэһиннэрэн, биэрэпискэ кыттыы булгуччулаах. Эрдэ ытыллыбыт кэтээн көрүү түмүктэрин электроннай көрүнүн Саха (Якутия) стат официальной порталыгар көрүөххэ сөп.

Биэрэпискэ ким кыттарый?

Кэтээн көрүүгэ Аччыгый уонна орто биисинэс субъектарын бири кэлим реестригэр (нууч. ЕРМСП) кириэр юридическай сирэйдэр, бааһынай (фермерскэй) хаһаайыстыбалары хабаан туран, бары урбаанныыттар кытталлар.

Биэрэпискэ хайдах кыттыахха сөбү?

2021 сыл муус устар 1 күнүгэр диэри анал форма электроннай көрүнүн толоруохха наада. Маны Госуслуги портал, Росстат отчуоту хомуйар Web тилигин эбэтэр докумуон электроннай көрүнүн хомуйуу оператордарын нөнүө оноруохха сөп. Өскөтүн докумуон электроннай көрүнүн туттарар кыах суох буоллабына, Саха(Якутия) стат сайыттан анал форманы хачайдаан, толорон баран, судаарыстыбаннай статистика отделларыгар туттарыахха эбэтэр sakha.msr@yks.ru аадырыска ытыахха сөп.

Бу куттала суох дуо?

Росстат хомуллубут информация кистэлэн буоларын мэктиэлиир. Кирибит сибидаһаннаах барыта түмүллэн эрэ баран туһаныллыа. Киһи эбэтэр тэрилтэ туһунан тус дааннайа ханна да тахсыбат.

Ыйытыы үөскээтэбинэ, хантан билсизэххэ сөбү?

Туох эмэ ыйытыы үөскээтэбинэ, 8(4112)42-47-77 нүөмэргэ (Саха(Якутия) стат) эрийэн билсинг эбэтэр электроннай почтаҕа суруйун sakha.msr@yks.ru.

МЕРЫ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ ПОЕЗДКАХ В ТУМАНЕ

1. ВЫЕЗЖАЙТЕ В ТУМАН ТОЛЬКО ПРИ КРАЙНЕЙ НЕОБХОДИМОСТИ.
2. ПЕРЕД ВЫЕЗДОМ ПРОВЕРЬТЕ ИСПРАВНОСТЬ ФАР И СИГНАЛЫ ТОРМОЗНОЙ СИСТЕМЫ.
3. ДЛЯ ОТРАБОТКИ НАВЫКА ЕЗДЫ В ТУМАНЕ ВОЗЬМИТЕ СПЕЦИАЛЬНЫЕ УРОКИ ВОЖДЕНИЯ С ИНСТРУКТОРОМ.

ПОМНИТЕ:

НЕ СТОЛЬКО ТУМАН УГРОЖАЕТ БЕЗОПАСНОСТИ ДВИЖЕНИЯ, СКОЛЬКО ТЕХНИКА ВАШЕГО ВОЖДЕНИЯ.

ЧТО ДЕЛАТЬ ВО ВРЕМЯ ДВИЖЕНИЯ В ТУМАНЕ:

- УМЕНЬШАЙТЕ СКОРОСТЬ ДВИЖЕНИЯ, ОНЛА НЕ ДОЛЖНА ПРЕВЫШАТЬ ПОРЯДОК 10 КМ/Ч В ТУМАНЕ.
- ПЕРИОДИЧЕСКИ СВЕЧЬТЕ СКОРОСТЬ ПО СИГНАЛАМ.
- БЫТЬ В ПОСТОЯННОЙ ГОТОВНОСТИ ОСТАНОВИТЬСЯ В ПРЕДЕЛАХ ВИДИМОСТИ.
- ОБЯЗАТЕЛЬНО ПО СТОП-СИГНАЛАМ ОДОЖДАВАЙТЕ ПОСЛЕДНИЙ АВТОМОБИЛЬ, КОТОРЫЙ ПОДЪЕЗЖАЕТ К ВАМ.
- ЕХАТЬ ПРИ ОЛИВИИ СЛЕД ЗА СЕБЯ ОСВЕЩАЮЩЕМ ДОРОГУ ЛУЧШЕ, ЧЕМ ДАЛЬШЕ.
- ПРИ НАЛИЧИИ ПРОТВОРА ТУМАНЕ ФАР ВЫКЛЮЧИТЬ ИЛИ СБЛЖИТЬ СВЕТОМ.
- ВКЛЮЧАТЬ ЗАДНИЕ ПРОТВОРА ТУМАНЕ.
- ПРИ ЗАЛОЖЕНИИ СТЕКЛА ВЫКЛЮЧИТЬ СИСТЕМУ ОПОЛЩЕНИЯ И РЕНТИРОВА СТЕКЛА.
- ОМНО ДВЕИ ВОДИТЕЛЯ ЛУЧШЕ ДЕРЖАТЬ СЛЕДИТЬ ЗА ДВИЖЕНИЕМ АВТОМОБИЛЕЙ, КОТОРЫЕ ПОДЪЕЗЖАЮТ К ВАМ.
- ДЕРЖАТЬ ДИСТАНЦИЮ.
- БЫТЬ ПРЕДЕЛЬНО ОСТОРОЖНЫМ.
- ДЕЛЮДНЕ ОДИИ ИСПОЛЬЗОВАТЬ ДОЖДЕВЫЕ СИГНАЛ, ОСОБЕННО ЗА ПОРОСКОМ.

ТУМАН:

1. СТОП-СИГНАЛЫ ОДОЖДАВАЙТЕ ПОСЛЕДНИЙ АВТОМОБИЛЬ.
2. СТОП-СИГНАЛЫ ОДОЖДАВАЙТЕ ПОСЛЕДНИЙ АВТОМОБИЛЬ.
3. СТОП-СИГНАЛЫ ОДОЖДАВАЙТЕ ПОСЛЕДНИЙ АВТОМОБИЛЬ.
4. СТОП-СИГНАЛЫ ОДОЖДАВАЙТЕ ПОСЛЕДНИЙ АВТОМОБИЛЬ.
5. СТОП-СИГНАЛЫ ОДОЖДАВАЙТЕ ПОСЛЕДНИЙ АВТОМОБИЛЬ.
6. СТОП-СИГНАЛЫ ОДОЖДАВАЙТЕ ПОСЛЕДНИЙ АВТОМОБИЛЬ.

В ТУМАНЕ НЕ СЛЕДУЕТ:

1. Приближаться слишком близко к идущемупереди автомобилю.
2. Использовать задние фонари переднего автомобиля как ориентир.
3. Включать дальний свет – свет отражается обратно на глаза водителя, и вместо улучшения обзора, видимость ухудшается.
4. Смотреть в одно место перед автомобилем – глаза быстро устают и зрение ослабевает.
5. Обгонять – это крайне рискованное и опасно.
6. Пытаться проследить полосу тумана и выехать на дорогу.
7. Ставить автомобиль на стоянку в пределах дороги.

ПОМНИ! ЕСЛИ ПРОИЗОШЛА БЕДА, ЗВОНИ СПАСАТЕЛЯМ!

800-112-0505050

101

(СӨ Национальнай архыбын айбар саалатыгар кэлэн үлэтинир дьонго аналлаах)

— АХТАН-САНААН —

Айыы санаалаах үтүөкэн киһи этэ

Биһиги дьыа кэргэн ийэбит, эбэбит Адамова Раиса Семеновна бу дьыл тохсунньу 21 күнүгэр 75 сааһын туолуохтаах этэ. Киһи ити бэлиэ сааһыгар сыл анаарыттан ордук кэми тийбэккэ, ыарахан ыар ыарыттан бу орто дойдуга олохтотон араасбыта.

Ол да буоллар, күндү киһибит төрөөбүтэ 75 сылын көрсө, истин-иһирэх тылларынан олохун туһунан кэпсэтигин баардым. Улахан кыһа ийэбит Үрдүк Айыыларга истин сыһыанын манньк бэлиэтээн этэр: "Ийэм Танара киһитэ буолан, танара аттыгар сылаас, өлөр диэни билбэт дойдуга чэпчэки санаалаах, эйэ-дэмнээхтик сылдары дьин итэбэйэбин". Биһиги бары да итинник санаалаахпыт.

Ыал буолан 50 сылы аһыйах ыйы кыайбат кэмгэ дьоллоохтук олохтубут. Түөрт оҕону күн сириг көрдөрөн, элбэх сизэннэнибит. Кинилэр тапталларыгар толору ууттанан каллибит.

Раиса Семеновна — Кэбээйи улууттан төрүттээх. Үлэни, үөрэҕи өрө туттут Полятинский аймахтар биер мааны киһилэрэ. Кэбээйи орто оскуолатын кэнниттэн СГУ нуучча тылын салаатын 1971 с. бүтүрбүтэ. Нуучча тылын уонна литературатын учууталынан Кэбээйи, Чурапчы улуутун Дирин, Чурапчы, Одьулуун орто оскуолаларыгар 36 сыл үлэлээбитэ.

Оскуолатаабы сылларыгар кылаас салайааччытынан үлэлээн, кинини үөрэтпит, илпигит, олоххо таабыт киһитинэн Анна Егоровна Зверстова буолар. Анна Егоровна Өрөспүүбүлүкэ биер тарбаха баатанар, партия Дьокуускай куораттаабы сакирэтээринэн үлэлээбит, элбэх салайар үлэбэ эдэр дьону илпигит, наастаабынньк быһыытынан үрдүктүк сыаналаммыт апаратыыахтаах партиянай үлэһит буолар.

Онон кини үөрэххэ, үлэбэ эппиэтинэстээхтик сыһыаннаһарга, олоху сирдээхтик сыаналыырга, дьулуурдаах буоларга үтүө учуутал, чизинэй салайааччы Анна Егоровна оскуолатын биер басын үөрэнээччилэрин буолар.

МАХТАНАБЫТ

Киһи барахсаны ыарыы обургу ытарчалыы ылан, манан халааттаах аанньааллар илиилэригэр киирдэбинэ, олох хайдах курдук күндүтүн ордук үчүгэйдик өйдүүр-саныыр, сыаналыыр буоллабыт.

Мин быйыл эмискэ ыалдьан эппэрээсийэлэнэн, Дьокуускай куорат иккис нүмүрдээх өрөспүүбүлүкэтээби балыыһатыгар эмтэнэн, салгы "Чэбдик" санаторийга сытан табыстым.

Ити ыарахан күннэрбэр бастакы көмөнү онорбут олохтоох бырааслар Татьяна Ивановна Дьячкова, быраас Людмила Николаевна Дыдаева, улуустук "Суһал көмө" отделениегын үлэһиттэригэр, улуустаабы киин балыыһа реанимационнай отделениегын бырааһыгар Мотрена Дмитриевна Зверстова, кардиолог быраас Марианна Юрьевна Давыдова, реанимация эраглээх сизэрэлэригэр, санитаркаларыгар, ордук чуолаан, түүннэри аттыбыттан арахлаах, көрөн-истэн бөөбөйдээбит сизэрэлэр Лариса Дмитриевна Николаева, санитарка Сардаана Гаврильевна Никитова мунура суох истин махталбын тиздэбин.

Быраастан сабалаан, бары эмчиттэр истин кыһамныыларын билэн, кинилэр сылаас сыһыаннарыгар биһэн, эмтэнэн, үтүөрэн табыстым. Мөлтүүр-ахсыыр түгэннэ, кинилэр кыһамныылаах үлэлэрэ, кизэн билиилэрэ, амаах кыһыаннара күүспэр күүс этэ.

Эмтээн-томтоон үтүөрдүбүт быраастарбар, сизэрэлэрбэр, санитаркаларбар, "Суһал көмө" үлэһиттэригэр улахан, истин махталбын тиздэбин.

Киһи олохун иһин туруулаһар амаах санаалаах үрүн халааттаах аанньаалларга уустук үлэлэригэр сүүрүйэн туран, кинилэрэ туох баар кэрэни, үтүөнү эрэ баарабын. Этэннэ, чэпчэн сылдьыным! Дьэ кэргэннэтигэр дьолу, үлэһитигэр өссө Үрдүк ситиһиилэри баарабын!

Илларион АБРАМОВ,
Одьулуун нэһилиэгин олохтооҕо.

Оскуоланы биергэ бүтэрбит оҕолорун барыларын кытта ыкса сибээһи тутан, комсорг быһыытынан түмэччи — кини этэ. Учуутал идэти киниэхэ үһэз айыылартан аманьыта чакчы этэ.

РСФСР үөрэҕириитин туйгуна, Чурапчы орто оскуолатын бэтэрсэнэ, педагогической энциклопедияга киирбит учуутал. Дьининэн, биер сиргэ үлэлээбитэ буоллар, үлэтэ-хамнаһа өссө ордук таһаарылаах буолуохтааҕа хааллабыт — кэргэни үлэтинэн батыһан, элбэх сирдэргэ көһөн олохтоттара.

Улуу нуучча тылыгар үһүйбүт оҕолоруттан элбэх үөрэнээччигэ учууталларын суолун батыһан, билигин ситиһиилээхтик үлэһи-хамсыы сылдьааллар. Хаһа да сырыттар, үөрэппит оҕолорун туһунан кэпсир, көрүстэбинэ, истинник, наһыллык кэпсэтэр, син биер сүбэ-ама биэрэр идэлээбэ. Оҕолорун туһунан тэпээбиссэргэ көрдөбүнэ, араадыһааһыттарын, халыакка, сурунаалга аахтабына, кыра кылаастартан сабалаан, хайдах улаатан испитин ымыктаан-чымпыктаан кэпсирэр, умнубатын, өйдүүрүн сөбөрбүт.

Үлэтигэр саналыы сүүрээни өрүү көрдүүрө, ону буларга Чорботон бэлиэтээххэ наада: кини нуучча уонна саха тылларын уонна литературатын алтыһынарар, сыаналаан, дүөрэллэи тутан, сибээстээн, үөрэтэр ньыманы аастыт үйэ 90-с сылларын сабалаһыттан туттан, интеграционнай уруктары ытара. Ону оҕолор сэнээрэллэрэ уонна сөбүлүүллэрэ, исписалистар да интэриэһиргээбиттэрэ.

Раиса Семеновна Чурапчы улуутун тыллары үөрэтэр учууталларын түмөсүүтүн салайбыта. Онуоха СГУ-н кытта сибээһи олохтоон, элбэх сэмнээрдэри, көрсүһүүлэри, хардарыта сырыны тэрийбитэ. Ол үлэбэ үчүгэй түмүктэрин биһирээн, үгүстүк бэлиэтээбиттэрэ.

Ийэ олоххо сүүрүн дьарыга — дьэз кэргэн этэннэ оҕолорун хааччыы, атыннык эттэххэ, өй-санаа өттүнэн түмүү, уйуулатын харыстааһын, уһаайба иһинээби үлэни тэрийиһигэ түмэ тардыы, олох бары өрүттэрин остуол тула аһыы оҕолор субэлэһии, ону быһаарсыы. Биһиги ийэбит, эбэбит ити болпууостары ымыктык-чымпыктык араара топкуйдаан, уопсай сүбэни сатабыллаахтык тобулар дьобуурдаабыт. Ону биһиги, ордук чуолаан, ыарахан тыһынаах 90-с сылларга билбиппит, өйдөөбүппүт.

Айыылыт аналлынан ынах сүөһү саха ыалын өлпөйдүүр, туруктуур, инники эраглэ сизэр уратытын

туох да саарбаҕа суох ийэбит барахсан иһэрбитэ диибит. Оччолорго биһиги дьэз кэргэн бары — кыралыын, улаханньын ийэбит субэтинэн, дьаһалынан үрүлүйэр үүтүн, сылаах эттэн оҕолуулар бары аһы сатаан астыыр, бэлэмниир буолбуппут. Ол тула бары үмүрүбэ түмсэ, ыарахан көмүрү этэннэ аттарбыппыт: үлэлээбиппит, үөрэммиппит, олоххо миастэбитин булбуппут, үлэ эрэ олоху тутан турарын уонна кизгэтэрин эппитигэр-хааммытыгар иһэриммиппит. Ити дьобур уонна сатабыл биһиги олохтот сүүрүн быраабылатынан буолар.

"Биһиги ийэбит наһаа культурунай, интеллигентнай, ыраабыннэни толкуйдуур муударай киһи этэ. Хаһа даҕаны санаабы ылларан сылдьарын мин көрбөтөбүм. Киһи улаатан, бэйэтэ ийэ буолан бараан араас өттүттэн толкуйдуур, сыаналыыр буолар эбит..." дьэз биер оҕото бэлиэтээн эппитэ. Кыра кыыс тылларын аҕалыахын баарабын: "Ийэм миһигин таптаан "чычыабым оҕото дьэз ааттыыра. Кини миэхэ дьүөгэ кэриэтэ истин сыһыаннаабы, ийэ быһыытынан мунура суох таптала, сорох ардыгар ирдэбиллээх кытаанах көрүүтэ барыта мин киһи буолан тахсарбар, ыал буолан этэннэ оҕолорбур улахан суоптаны ыллабыт!"

Ийэ уонна эбэ буолуу — бу орто туруу бараан дойдуга саамай үрдүк чизэ, ол эрээри ирдэбилэ биер оччонон үрдүк. Ол ордук билиһини кэмгэ сытыытык билиһинэ. Ырыта сыаналаан көрдөххө — Ийэ уонна оҕо икки ардыгар истин таһаарыстыы, дьобордуу сыһыан олохтоон, наар сүбэ-ама эйгэтэ баара этэннэ иһитини хааччылар уонна сиздээх олоху махтэлиир.

Биһиги ийэбит кытаанах ирдэбили туруорара ол эрээри амаах сылаас сүрээ, иһирэх итии сыһыана, мындыр субэтэ-амата биһиэхэ үтүө холобур буолар.

Кэргэн уонна аҕа киһи быһыытынан түмүктээн эттэхпинэ: үтүөкэннээх айыы киһитин олохтор көрсүбүт, оҕо-уруу төрөтөн уулу салдаабыт, оҕолорбутун кытта эһим дэһэн, бчирдэ оҕо туһунан ыарахан тылы истибэккэ, сизнэр тулаларыгар оҕолорбунан, улахан дьоллоох киһибин дэһэбин.

Ол барыта бу 75 сааһын туолуохтаах тапталлаах кэргэним Раиса Семеновна айыылыт аргыстаах саха дьахтарын быһыытынан олохтун онкуллаабытыгар, ситэри кизгэппитигэр дьылбабар махтанабын!

Саха ыаллара барахсаттар этэннэ оҕолорун, ыччаттарын этэннэ буолан наар үөрдэр-көтүтэр эрэ буоллуннар дьэз, биһиги дьэз кэргэн барыта баҕа санаабытын тиздэбит!

Адамовтар дьэз кэргэн аҕалара, ыччаттара.

— ПРОКУРАТУРА ИЙТИННЭРЭР —

Уочаракка турар бары тулаайах оҕолорго дьэзэлэр бэрилиннилэр

Чурапчы улуутун прокуратурата тулаайах хаалбыт оҕолору дьэзэннэ хааччыыы эйгэтигэр сокуон толоруллуутун бэрэбизэркэлэтэ.

2020 сылга Чурапчы улуутугар 8 тулаайах хаалбыт оҕо босхо дьэзэннэ хааччылар бырааппаммыттар, ол эрээри ити сыалга көрүлүбүт үп тулаайахтар оҕолор дьэзэлэригэр үөскүүр бары кыһалбалары хааччыларга ситэтэ суох этэ.

Тулаайах оҕолор бырааптарын чөлүгэр түһэрэр сыалтан улуус прокуратурата Чурапчы оройуонун баһылыгын аадырыһыгар представление киллэрдэ, ол көрүлүбүтүн түмүгүнэн икки эрэ тулаайах оҕо дьэзэннэ хааччылынна. Итинэн сибээстээн, хаалбыт 6 оҕо оҕолор дьэзэннэ хааччылар сыаллаах улуус прокурора Чурапчы улуутун суутугар ирдэбиллээх сайабылыанналары киллэрбитэ.

Суут прокурор ирдэбиллэрин толору өйөөтө. Суут уураахтара толоруллууга ытыллыбыттар.

Прокуратура ороһуутун түмүгэр 8 тулаайах оҕо дьэзэлэрэ бэрилиннэ.

Иван ЯДРЕЕВ,

Чурапчы улуутун прокурора, юстиция аҕа субэһитэ.

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, күндү убайыт

КОЛЕСОВ Иван Дмитриевич

соһумардык олохтон туораабытынан, балтыгар, быраатыгар, чугас аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Чурапчыттан, Дьокуускайтан аймахтара Портнягиннар.

Кутурбаммытын тиздэллэр:

- Биергэ үөрэммит дьобордору Колесов Иван Дмитриевич олохтон соһумардык туораабытынан, быраатыгар, балтыгар, чугас аймахтарыгар Чурапчы орто оскуолатыгар биергэ үөрэммит дьоботторо.

Төлөй нэһилиэгин олохтооҕо, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, "Гражданский килбизин", "Ийэбэ Албан аат" бэлиэ хаһаайына, күндү тапталлаах күн күбэй ийэбит, эбэбит, хос эбэбит

ТОЛСТОУХОВА Анна Иннокентьевна

бу дьыл тохсунньу 18 күнүгэр олохтон туораабытын диригник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Оҕолоро, сизнэрэ, хос сизнэрэ.

Мугудайтан төрүттээх тыыл, үлэ бэтэрээнэ, убайыт

СИВЦЕВ Михаил Афанасьевич

бу дьыл тохсунньу 15 күнүгэр ыараханньк ыалдьан 85 сааһыгар олохтон туораабытын бары чугас аймахтарыгар, билэр дьонугар диригник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Мугудайтан, Дьокуускайтан биергэ төрөөбүт балтылара, кийииттэрэ, кинилэр дьэз кэргэттэрэ.

Тапталлаах аҕата, эһэлэрэ, хос эһэлэрэ, Таатта улуутун Игидэй нэһилиэгин ытык олохтооҕо

ИОВЛЕВ Самуил Нилович

ыалдьан олохтон туораабытынан, күтүөлүтүгэр Самуил Самуилович, эдьийбитигэр Варвара Николаевна Иовлевтарга, кинилэр дьэз кэргэннэригэр дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Арыылаахтан, Хатылыттан, Дьокуускайтан Захаровтар, Иустиновтар дьэз кэргэннэрэ.

Тапталлаах эдьийэ, Игидэй нэһилиэгин олохтооҕо

ИОВЛЕВА Анна Самуиловна

уһун ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, күтүөлүтүгэр Самуил Самуилович уонна эдьийбитигэр Варвара Николаевна Иовлевтарга, кинилэр дьэз кэргэннэригэр дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Арыылаахтан, Хатылыттан, Дьокуускайтан Захаровтар, Иустиновтар дьэз кэргэннэрэ.

Ген. диригтэр — Н.М. СТРУЧКОВА.
Кылааснай эрдээхтэр — Л.В. ГОРОХОВА.
Кылааснай эрдээхтэри солбуйааччы — Е.Г. МАКАРИНСКАЯ.
Тыа хаһаайыстыбата, экинникэ отдела — А.М. СЛЕПЦОВ.
Эппиэттир сакирэтэр, сурук отдела — А.Н. ЗАХАРОВА.
Кэрэстэдиһинэр — С.А. ЖЕНДРИНСКИЙ, М.В. ПЕТРОВА.
Тапталы — Л.К. ПОПОВА.
Бачаастаах — Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Тарыйан таһаараччылар: СӨ
Бырабылалыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүтэтин
"Сахабача" Сударыстыбанай автономнай
таргитэтин "Саһа олох" хаһыат эрдээхкитигэр
677000, Дьокуускай к. Ордонниевтэ уул. 31, 124
каб. тел.факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhabacha@mail.ru.
Российской Федерации Российскайдар
СӨ салалталар 2020 с. бос ыйын 3 күнүгэр
регистрациялыт иһектэ — ПИ №ТУ14-00559.

Эрдээхкитэ аадырыһа:
678570, Чурапчы сал.,
Карл Маркс уул., 26 "а".
Телефоннардыт: эрдээхтэр
— 41-332, отааллар — 41-285, 41-
358. E-mail: sakabach@mail.ru,
сайт: sakabach.ru, Instagram: @
sakabach

Бачаастаах №3 (11756)
Кээмийэ: 1,5 бач. ливис
Ахсаан 1200. Хаһыат сыаната: 15
Дарыа эрдэригэр аһаар сактэ дьахтар
позадиһыгар ливис сактэ дьахтар
буһаһа, сүрүтэ мийиктэ кыһаар
иһаарыһаарыгар аһаарыһа аһаар
иһаарыһаарыгар

Хаһыат бачаастаах бэриллэр графика: 16 ч 00 м. Бачаастаах барыһа: 16 ч 00 м. "Сахабача" автономнай таргитэтин "Саһа олох" хаһыат эрдээхкитигэр 18.01.2021 с. офсетна бачаастаанна.
Типография аадырыһа: 678570, Чурапчы сал., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекс: ПИ954. Хаһыат нэһилиэгэ иһаарыһа оптуорунууа уонна бэриһиһэр таһаар.